

דברים אחדים

החלק

שמחה גדולה היא לנו להעלות שוב על מש'בח הדפוס, ובפעם הראשונה בשלימות כל-חלקיו הנמצאים בדפוס, הספר הקדוש והנורא הנקרא בשם "עץ הדעת טוב", שחברו רבנו הקדוש, רבן של כל ישראל, המקובל האלהי, כמוהר"ר חיים ויטאל ז"ל. חלק ראשון פירושים וחידושים על חמשה חומשי תורה, וחלק שני דרשות ופירושים לכתובים וחמש מגילות.

וגדר הספר ועניינו הוא פירושים בדרך פרד"ס למקראות התנ"ך ולמאמרי חז"ל, אשר רובם כתבם רבינו הרח"ו ז"ל בצעירותו, והניף עליהם ידו לתקנם ולהשלימם גם לעת זקנתו, ולא הניח ידו מלעטרם גם בכמה פנינים יקרים שיסודם בהררי קודש מתורת הקבלה שלמדו רבו, רבן של כל ישראל האר"י זיע"א.

וכן כתב מרן המחבר הרח"ו ז"ל בראש ח"ב מהספר, הוא חלק הדרושים וז"ל: רצוני לחבר מה שחנני קוני לעיין במאמרים, ממה שיגעתי בימי חורפי בקטנותי, עד היום אשר אני בן עשרים שנה, וגם שרובם ככולם יצאוני ונגנבו ממני ואינם, אכתוב השארית הנמצאת כעת אצלי אף כי מזער הם, עכ"ל. ומבואר מזה, שחיבר ספר זה בקטנותו, והוא אוסף חידושים שיגע למצוא כפי מדתו בכח עיונו. ובראש חלק הביאורים לספר תהלים כתב בלשון ההקדמה לשם וז"ל: רצוני לחבר מה ששמעתי מפי זולתי בפשטי הפסוקים ובמאמרים של חז"ל בימי חורפי וכו' עכ"ל. מזה נראה דהחידושים לספר תהלים על כל פנים, הם פירושים ששמע מזולתו מחו"ר דורו.

ויש להעיר שאמנם דרכו של הרח"ו ז"ל בספריו הרבים שבנושאי חכמת הקבלה שקיבל מרבו האר"י ז"ל, שתדיר מזכיר בהם את שם רבו, באמרו אמר לי מורי ז"ל, שמעתי ממורי ז"ל, ראיתי למורי ז"ל וכדומה, וזה הרבה מאות פעמים בודאי. אך בספרו עץ הדעת טוב שלפנינו מעולם לא הזכיר שם מורו האר"י ז"ל, ולא יחס לו שום שמועה או הנהגה כלל, ואפילו פעם אחת.

גם המעיין בטוב בספר עץ הדעת טוב בחלק שעל התורה (שבעיקר רק בחלק זה מפוזרים מעט הקדמות ופירושים על דרך הסוד), יבחין שסגנון דברי וענייני חכמת הקבלה המובאים בו, רובם ככולם הם בנויים ומיוסדים על מהלך ושיטת וסגנון הלשון והמונחים של המקובלים שקדמו להאר"י ז"ל. ועל הרוב ענייני הסוד שבספר הנ"ל הם על בסיס הקדמות מפורשות בספר הזוהר בעצמו, ולפעמים על פי ידיעות מלוקטות מספרי המקובלים הראשונים כהרוקח ותלמידיו, וכאשר ציינתי לעצמי ציונים לכל אורך הספר

הנ"ל. וזו גדולתו של הרח"ו ז"ל שעודו בצעירותו חיבר כזאת על פי ידיעותיו ובקיאותו בספר הזוהר וכתבי המקובלים הראשונים עוד קודם שלמד עם רבו האר"י ז"ל. אכן מאחר שספר זה שהיה תחת ידי מחברו הרח"ו ז"ל במשך כל ימי חייו, והרי ידוע כי דרכו בקודש נהדר היתה תמיד לעיין במה שכתב מקדמת דנא, ולהוסיף עליהם הגהות והוספות בדרך למודו ועיונו (כמו שרואים להדיא בעריכת השמונה שערים למהדורותיהם), כן עשה הרח"ו ז"ל גם עם ספרו עץ הדעת טוב על התורה, ובכמה מקומות הוסיף אחר כך במשך השנים ציונים לספרי הקבלה שלו שחיבר אחר כך שהם מתורת רבו¹, וגם באיזהו מקומן זעיר שם זעיר שם פירש פסוק או מאמר על פי הקדמה שקבל מרבו בדרך הדרשנים².

ג"ע החיד"א ז"ל ראה את החיבור בכתב יד והזכירו בספרו "שם הגדולים" (במערכת הספרים, בערך עץ הדעת טוב) וז"ל: עץ הדעת טוב כתב יד, חיבר מהרח"ו זצ"ל, דרשות על כל התורה דרך פרד"ס. נחמד מאד, וזכיתי לקרותו, עכ"ל. וכתב עוד שם (בערכו של הרח"ו ז"ל) וז"ל: גם ראיתי מכתב יד מהרח"ו ז"ל כמה חיבורים בכל חכמה, וספר עץ הדעת טוב דרשות על כל התורה ממנו, על דרך פרד"ס. גם חידושים על השי"ס והתוספות מכתב ידו וכו' עכ"ל.

והנה ספר עץ הדעת טוב ח"א, שהוא ביאורים וחידושים על התורה בדרך פרד"ס, נדפס לראשונה בזולקווא בשנת תרכ"ו, ושוב שם בשנת תרל"א, ובשלישית בארץ ישראל בערך שנת תשי"תש"ך. והובא לבית הדפוס לראשונה לא על פי כתי"ק של המחבר הרח"ו ז"ל, אלא על פי כתי"י של מעתיק בשם הרב אליהו חיון³. והוא מכיל חידושים

1 עיין לדוגמא מ"ש בספר עץ הדעת טוב בפרשת ויצא דף כ' ע"ב וז"ל: גם זהו סוד בידך אפקיד רוחי, כי הוא בר"ת בא"ר כמבואר אצלנו, ע"כ. והכוונה בפשטות למ"ש בשער הכוונות דרושי הלילה דרוש י'. ועוד שם בפרשת וישלח דף כ"ז ע"ד וז"ל: כי גם בלאה היה ניצוץ פגום כמו שנתבאר אצלנו בענין ניצוץ ישמעאל ועשו המעורבים בנשמות אברהם ויצחק וכו', ע"כ. והכוונה למ"ש בשער מאמרי רשב"י במאמר פסיעותיו של אברהם אבינו ע"ה בפירושו לבראשית רבה דף ה' ע"ב. וכן בעץ הדעת טוב בפרשת בהר דף קנ"א ע"ה, שכתב על הנשמה שגם חשבון יש לה בעולם הבא, וסיים כמבואר אצלנו כי בכל זמן עלייתה ממדרגה למדרגה יותר עליונה חוזרת לתת חשבון על דברים יותר דקים וכו', וזה סוד שמואל וכו', ע"כ. והכוונה למ"ש בעץ חיים שער כ"ב פרק ג', ובשער הגלגולים הקדמה כ"ב דף כ"א ע"ב, ובשער הכוונות דף ע"ד ע"ד ע"ש. ועוד שם לענין שהאבות מתפללים בכל יום על החיים, שכתב וכמבואר אצלנו. והכוונה למ"ש בשער רוח הקודש דף מ"ג ע"א. ועוד יש כמה דוגמאות כאלו בספר עץ הדעת טוב כיעו"ש.

2 עיין לדוגמא בספר עץ הדעת טוב בפרשת כי תשא דף ק"ו ע"ד שפירש על פי הקדמת התפשות החסדים המבוארת בעץ חיים שער כ"ה דרוש ב' במ"ק ובמ"ב, פסוק כי תשא וכו', ע"ש.

3 כנזכר שם בכמה מקומות, עיין שם סוף פרשת תולדות (דף י"ד ע"ב), ושם סוף פרשת ויצא (דף כ"ד ע"א), ושם פרשת וישלח (דף כ"ח ע"ד), ושם סוף פרשת וישלח (דף ל' ע"א), ועוד כהנה וכהנה ע"ש. ואילו הכתי"י המקורי היה אז עדיין בעיה"ק ירושלם, בידי נכדי רבינו הרש"ש ז"ל למשפחת גאגין, ולא הגיע ליד המדפיסים.

על התורה החל מפרשת וירא עד פרשת נצבים. וניכר הדבר שהכת"י הזה היה לקוי בחסר, שאינו מתחיל מפרשת בראשית, וגם חסרה ממנו ההקדמה, וגם בכמה מקומות באמצע הספר כתב המעתיק שלא מצא יותר ושהדרוש חסר, עי"ש.

ובשנת תרס"ו נדפס בירושלם ספר עץ הדעת טוב ח"ב, והוא חלק הדרושים לאירועים שונים, וגם **ביאורים** על משלי איוב דניאל ודברי הימים. והוא מיוסד רובו ככולו על דרך הפשט. ועוד נדפס בירושלם בשנת התרס"ג, פירוש הרח"ו ז"ל על חמש מגילות נספח לספר פלא יועץ. ופירוש הרח"ו ז"ל לתהלים על דרך הפשט, נדפס בפקודת האדמו"ר מגור זצוק"ל בעל האמרי אמת, בצירוף פירוש אביו בעל השפת אמת. וכל אלו נדפסו מתוך עצם כ"ק של המחבר הרח"ו ז"ל. והנה רק לחלק הדרושים ולחלק פירוש התהלים קיימת בידינו הקדמה קצרה מהרח"ו ז"ל, ובשניהם כתב שחיבר הספר עד היותו בגיל עשרים וכנ"ל.

הנהגת חסידים

והנה קיים תיאור הכתב יד של ספר עץ הדעת טוב, בכלל רשימת ספרים וכתבי יד שהוצעו למכירה בשנת תרע"ג, שעל פיו נרכש הספר הנ"ל ע"י האדמו"ר מגור זצוק"ל בעל האמרי אמת. וכתוב שם במספר 185 וז"ל: עץ הדעת טוב, השער השני והשער הששי מספר עץ הדעת טוב להרב הגדול המקובל האלהי מוהר"ר חיים ויטאל זלה"ה, אשר כתב בעצם כתב ידו הקדושה בכתב ספרדי נאה, זה שלש מאות ול"ח שנה, כמ"ש בדף רצ"ו: אמר הכותב חיים בכ"ר יוסף ויטאל הסופר וכו' [וכתוב שם אות באות הנוסח שכתוב לפני הפירושים לתהלים שהדפיס האדמו"ר בעל אמרי אמת זצוק"ל ביחד עם חידושי אביו השפת אמת, אלא שלענין גיל המחבר בעת כתיבת החידושים, הנה בספר הנדפס ע"י האדמו"ר ז"ל כתוב שהיה בגיל עשרים, ואילו בהעתק הלשון שברשימה הנ"ל כתוב שהיה בגיל ל"ב], והמה חידושים נוראים ודרושים נפלאים על פי דרך הפשט על התורה וחמש מגילות ונביאים וכתובים ומדרשים ולקוטים והשמטות. ובצדי הגליון הגהות מבנו הרב שמואל ויטאל ז"ל בעצם כת"י קדשו. והכת"י הזה הוא אחד בעולם יקר מאד במציאות מחזיק 150 דפים, ע"כ. ואם דברים אלו הם אכן מדויקים, (כי יש מקום לחוש לדיוקן ואין להאריך), יוצא לנו מזה שהספר עץ הדעת טוב הוא מחולק לפחות לששה שערים, ושהיה בידי מוכר ספרים הנ"ל השער השני והשער הששי. וזה מוכח שלא היה בידם ספר שלם, שהרי סיים שהכת"י מכיל רק ק"ן דפים, ובפתח דבריו ציטט לשון ההקדמה שבתחילת חלק התהלים שהיא בדף רצ"ו, באופן ששני השערים, השני והששי, נמנו לק"ן דפים בס"ה. ושערים ג' ד' ה' חסרים מכת"י הנ"ל, בצירוף שערים א' וב' הגיעו עד רצ"ו דפים, באופן שכל החיבור, כולל גם מה שמביאור התהלים ואילך, היה למעלה מרצ"ו דפים.

ועיין בהקדמת המוציא לאור ספר עץ הדעת טוב חלק שני בירושלם שנת התרס"ו,

שכתב ^{היה} שהיה בידו ספר עץ הדעת טוב חלק ב' (ולא הזכיר החלוקה לשערים), וכתב שהכיל: ביאור על משלי על דרך הפשט, וגם על איוב ודניאל ודברי הימים, ובאיזה מקומן על דרך הרמז וכו', וביאור על הרבה מאמרי חז"ל על דרך הנגלה, דרושים נאים ומתוקים בעומק הפשט מוטיב ומפרק על דרך תורת רבו בפשט הגאון הקדוש מוהר"מ אלשיך זצוק"ל וכו' עיש"ב. ונראה מזה שהכתב יד המקורי שהיה בידי יורשי הרש"ש ז"ל, נכדיו לבית גאגין, נתפרדה החבילה ונתחלקה לשני חלקים, ונראה שהשערים ג' ד' ה' ו', הם שנכללו בכת"י השני הנ"ל שקראם חלק ב', לערך החלק שעל התורה שהוא השער השני, (ושער הראשון איני יודע מה הוא. ואפשר שבו העתיק מהרח"ו ז"ל הערותיו לגפ"ת ושלחן ערוך. וברוך היודע). והנה הרב המדפיס ספר עץ הדעת טוב חלק ב', לא הדפיס כל הכמות של הכת"י שהיה בידו כמ"ש בהקדמתו לשם, שתקוותו בעתיד להשלים ולהדפיס "החלקים הבאים" של הכת"י. ולמעשה מה שהדפיס היו חלק הדרושים, ואחריהם פירושים למשלי איוב דניאל ודברי הימים. ולא ציין מה הם יתר החלקים שלא הדפיס. ועל כל פנים בשנת התרע"ג נמכרו השער השני והששי לידי האדמו"ר מגור זצוק"ל, וכנראה שהם היו הפירוש על התורה והפירוש לתהלים. ולפי זה שערים ג' ד' ה' ו' המה דרושים ופירושי נ"ך, וחמש מגילות ותהלים, וברוך היודע. (והחידושים לחמש מגילות כבר נדפסו לבדן כנספח לספר פלא יועץ שיצא לאור בירושלם בשנת תרס"ג כנ"ל).

ובבאן המקום לציין כי שלא כשאר כתבי הקבלה של הרח"ו ז"ל שהם מתורת רבו האר"י ז"ל, הלא המה השמונה שערים ואוצרות חיים ואדם ישר וקהלת יעקב ומבוא שערים ודרך עץ חיים ופרי עץ חיים ונוף עץ חיים וזולתן למהדורותיהן, שנתפרסמו ונתקבלו בכל תפוצות ישראל, ונעתקו במשך הדורות על ידי רבי רבבות של לומדים וסופרים, והתפשטו בכל המדינות והקהלות גם טרם נדפסו ובעודן בכת"י, ולכן נקראו בפי הפוסקים בשם "כתבים", כמ"ש ג"ע החיד"א ז"ל בספרו שם הגדולים במערכת ספרים בערך כתבים, עיי"ש. ועד היום נמצאים אלפים ורבבות של טופסי כתבי יד של כתבי האר"י ז"ל לסוגיהם בספריות ובאוספים שברחבי העולם. וביתר שאת ועוז לאחר שנדפסו בכמה וכמה בתי דפוס במשך הדורות ברחבי תבל, והאירה הארץ מכבודם, ותמלא הארץ דעה מהם; ספרו הפרטי של הרח"ו ז"ל עץ הדעת טוב, לא שפר עליו גורלו, ובירדוע שאין בנמצא בעולם שום העתקים ממנו בכת"י, מלבד הכת"י המקורי, והעתק אחד שעשה הרב אליהו חיון ז"ל, שממנו נדפס ספר עץ הדעת טוב על התורה, וכבר חפשנו בכל הספריות ואוספי הספרים ורשימות אוספים של ספרים נדירים הידועים לנו, ולא נמצא יותר מזה דבר.

ולענין קביעת שמות ספריו "עץ החיים", ו"עץ הדעת טוב", יש ללמוד טעם הדבר על פי מ"ש בהקדמתו לשער ההקדמות סמוך לסופו ז"ל: וקראתי שם החבור הזה על שמי

ספר "עץ חיים", וגם על שם החכמה הזאת העצומה חכמת הזוהר הנקראת עץ חיים ולא עץ הדעת כנ"ל, בעבור כי בחכמה הזאת טועמיה חיים זכו, ויזכו לארצות החיים הנצחיים, ומעץ החיים הזה ממנו תאכל ואכל וחי לעולם, עכ"ל. הרי שחילק להדיא בין עץ החיים לעץ הדעת, וכתב להסברת החילוק שביניהם הנרמז בשמותיהם, "כנזכר לעיל", וכוונתו למ"ש שם בהקדמה לעיל מיניה, וז"ל: והענין יובן במ"ש בספר הזוהר בפרשת בראשית (דף כ"ז ע"ב): ובגין דא אמר קב"ה לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו, דא משנה, איתתא דההוא נער, ואיהי שפחה דשכינתא, ואי זכו ישראל איהי עזר לון בגלותא, מסטרא דהיתר טהור כשר, ואי לא איהי כנגדו, מסטרא דטמא פסול אסור וכו'. דלית יחודא עד דערב רב יתמחון מן עלמא וכו'. ובגין דא אתקבר משה לבר מארעא קדישא, וקבורתא דיליה איהי משנה, דשלטא על מטרוניתא דאיהי קבלה למשה, ומלכא ומטרוניתא מתפרשא מבעלה, ובגין דא תחת שלש רגזה ארץ, תחת עבד כי ימלוך, דא עבדא ידיעה. ושפחה דא משנה, ונבל כי ישבע לחם, דא ערב רב, עכ"ל [הזוהר]. הנה מבואר כי תורתנו הקדושה כלולה ונמצאת בכל ארבעה עולמות אבי"ע. ובהיותה בעולם האצילות אז נקראת קבלה, כי שם היא מופשטת מכל הלבושים הנקראים פשט, מלשון פשטתי את כותנתי, שהוא בחינת המלבוש החיצוני, שהוא על גבי עור האדם, המתפשט מעליו לפעמים. וזהו עיקר מלת פשט. אמנם בעולם האצילות אשר שם הקב"ה יושב ועוסק בתורה כנזכר במדרשי רז"ל וכו', ואין ספק כי לא כמעשה [סיפור] אדה"ר, ולא כמעשה רבני חרי, וכמעשה אתונו דבלעם וכיוצא בהם בהיותם כפשוטם, היה משתעשע בהם הקב"ה אלפיים שנה קודם שנברא העולם, ובורא בהם עולמות. אמנם שעשועות של הקב"ה בתורה והיותו בורא בה את עולמו, היתה בהיותו עוסק בתורה בבחינת הנשמה הפנימית שבה, הנקראת רזי תורה, הנקראים מעשה מרכבה, היא חכמת הקבלה כנודע אל היודעים. וטעם הדבר הוא להיותו עולם האצילות העליון מאד, [שהוא] טוב ולא רע, דלא יכיל לאתערבא עימיה קליפה. ועליה אתמר: כבודי לאחר לא אתן, כנזכר בספר התיקונים וכו'. ולכן גם התורה אשר שם איננה רק מופשטת מכל לבושיה הגופניים. מה שאין כן למטה בעולם היצירה עולם דמ"ט הנקרא עבד טוב, והוא הנקרא עץ הדעת טוב מסטרא [דמט"ט], ומסטרא דס"מ שהוא קליפין דיליה נקרא עבד רע, כי התורה אשר שם הם שית סדרי משנה הנקראים שפחה כנ"ל, כנזכר [בזוהר] בפרשת בראשית שם (דף כ"ז ע"א). לכן נקראת משנה [לשון שינוי], לפי ששם יש שינויים הפוכים, טוב מסטרא דעבד טוב, היתר כשר טהור. רע מסטרא דעבד רע, איסור טמא פסול. גם הוא מלשון כי מרדכי היהודי משנ"ה למלך, שהיא שפחה הנקראת עבד מלך מלך. גם נקרא מלשון שינה, כנזכר [בזוהר] פרשת פנחס (דף רמ"ד ע"ב) וכו'. אמנם הם קליפין שבין למאכל בקליפת קנה הבושים. ולכן בהיותם מבינים פשטי המשנה כהלכתה בלתי טעות נקרא עץ הדעת טוב, אבל כאשר

ת"ו שוגים בה ומטמאים את הטהור, ומכשירים את הפסול ומתירין את האסור, אז נהפכת לעץ הדעת רע ומר להם וכו', עכ"ל. הרי מבואר היטב מעתה למה קרא הרח"ו ז"ל שמות אלו לספריו, ספרו בקבלה (מתורת רבו ז"ל) שהיא באצילות, אשר שם אין קליפה וכולה טוב, קראו עץ חיים, וספרו שעיקרו על דרך הפשט שהוא בבי"ע, דשם ישנם כחות הטוב והרע, קרא אותו על שם הטוב שבהם "עץ הדעת טוב". והדברים מבוארים בס"ד.

ומן הנכון להודיע חשיבותו ויקרתו של ספר יקר זה, ספר "עץ הדעת טוב", שעל פיו אפשר לברר כמה פרטים גם ביחס להנאמר בסיתום בכתבי האר"י ז"ל, ובספרו זה ישנם מקומות שביאר והרחיב והבהיר הדברים יותר. וגם אפשר לדעת ממנו שיטת הרח"ו ז"ל ודעתו בנוגע לכמה הלכות ומנהגים, ועל הרוב דבריו יהיו מכוונים עם מה שקבל אחר כך מרבו האר"י ז"ל, כי מן הסתם לא היה מניח בו דבר המנגד למה שקיבל מרבו האר"י ז"ל אח"כ, וכנ"ל שהיה לומד ומגיה ומוסיף בספרו זה במשך כל ימי חייו, ומתקנו כדי שיעלה לאור קבלתו האמיתית שמפי רבו ז"ל. ולכן במקום שמגלה הרח"ו ז"ל בספרו זה דעתו ביחס להלכה או מנהג, בדבר שאינו מנגד למ"ש בספרי הקבלה של רבו האר"י ז"ל, ולדברי הפוסקים, בודאי שנכון לסמוך על דעתו, שהיה מהרח"ו ז"ל לא רק גדול המקובלים ברורו דור דעה, ואבוהון דכולהו, אלא גם אחד מגדולי פוסקי דורו כנודע⁴.

4 וז"ל הרש"ו ז"ל בספרו שו"ת באר מים חיים (סימן י"ט): האמנם בסדר התפלות אנהנו ההולכים אחרי דרך מזרח השמש המאור הגדול המאיר לארץ ולדרים אשר נגלה אלינו וזכינו לדאות אורו, והילו זרח על פנינו כהגלות נגלות חד מן קמאי אריה דבי עילאי המקובל החסיד כמהר"י לוריא אשכנזי זלה"ה. ואחריו קם תלמידו אשר שפך את רוחו עליו אביר הרועים הוא ארוני אבי מורי זלה"ה, אשר בתחילה מלאו כרסם מהויות דאבוי ורבא לתורה ולתעודה, ואחר כך נכנסו לפרדס בדרך אמת ילכו בה וכו' עכ"ל. ורבו הגדול של מהרח"ו ז"ל בנגלה, הוא הגאון רבינו משה אלשיך ז"ל, הוזהר ע"י מרן מהר"י קארו ז"ל בשם המגיד הדובר בו ליזהר ללמדו בכל יכולתו, שהוא עתיד לישראל אחריו ברור ממלא מקומו (ספר החזיונות עמוד ב'). וכאשר עברה אליו רשות הסמיכה לאחר פטירת מרן ז"ל, סמך את מהרח"ו ז"ל (ביום כ' באלול שנת ש"ן). ואכן כל ימיו שמש מהרח"ו ז"ל כרב ומרביץ תורה בנגלה, מלבד עיסוקו בעריכת כתבי תורת רבו האר"י ז"ל, והפצתם ע"י שיעוריו לגדולי תלמידיו. וכן כתב הרב עזריה זאבי ז"ל מירושלם, הובאו דבריו בשאלתו שבשו"ת באר מים חיים שם וז"ל: וכן נהגו פה עיה"ק מימי קדם שהיה הרב הגדול מורנו אביו זלה"ה מרביץ תורה פה ירושלם תוב"ב, עכ"ל. ובהקדמתו של הגאון מהר"ש עדני ז"ל לספרו מלאכת שלמה על המשניות כתב וז"ל: ולעיר ירושלים עה"ק תוב"ב הובאתי, תמיד בין עפר רגלי החכמים אשר היו שם נתאבקתי, הלא המה עמודי הגולה והאריאל, כמו החכם השלם המקובל האלהי כמהר"ר חיים ויטאל נ"ע, ומורינו הרב אשכנזי כמוהר"ר בצלאל נ"ע וזולתם וכו' עכ"ל. הרי שהעריך גדולת מהרח"ו ז"ל לנגד גדולת רבינו בצלאל אשכנזי ז"ל רבו של רבו של הרח"ו ז"ל. ומה שהקדימו להרב בצלאל, הוא מכיון שהרח"ו ז"ל היה רב ומרביץ תורה בירושלם בתחילה (בשנות של"ח-ש"מ), ואחריו שימש מהר"ב ז"ל רב בירושלים, עד פטירתו בשנת ש"ב, ושוב כיהן מהרח"ו ז"ל כרב בירושלם משנ"ב עד שנ"ז, ואחר כך נקרא לדמשק וישב שם על כסא הרבנות עד פטירתו בשנת ש"פ.

והגם שעיקר ספרו הנ"ל הוא ספר דרשות, בכל זאת גילוי דעתו אפילו בדרך אגב בתחום ההלכה חשוב ויקר מאד בעינינו ובעיני כל ישראל⁵.

ולכן שמחה גדולה היא לנו שנפלה זכות גדולה זו בחלקנו להוציא לאור ספר נפלא זה בשני חלקים עמוסים מחידושי תורתו של גאון ישראל ותפארתו, פארו והדרו, תנא ירושלמאה, רשכבה"ג, המקובל האלהי כמוהר"ר חיים ויטאל ז"ל, אשר רבים הם הצמאים ומבקשים לשקוד על דלתותיו וליהנות מאורו הגדול, ובפרט בהיות ספרו "עץ הדעת טוב" ספר השוה לכל נפש, אשר גם הפשטנים יכולים ליהנות ממנו עצה ותושיה, וזה רבות בשנים שאזל מן השוק, ורבים המבקשים ליהנות מאור נגהם.

וכאן המקום להזכיר לשבח ולתהלה את ידידי היקר מאד וידיד הישיבה, ה"ה הגביר המרומם **מר משה זלכה-שאשא הי"ו**, אשר הרים תרומתו להוציא לאור ספרנו זה לכבוד חנוכת הבנין החדש בישיבת "אהבת שלום", הנקרא "בית זלכה", אשר בימים האלו בזמן הזה בנר שביעי דחנוכה השתא, זכינו לחנכו בקביעת סעודת מצוה בשמחה ובשירים, במעמד רבני הישיבה ומשפחת התורם הי"ו. ולזכר המעמד הנשגב קיים ידידינו הנ"ל מצות "מעלין בקודש", להוסיף ולהאיר אור חדש בציון בהוצאתו לאור של ספרנו זה "עץ הדעת טוב", על שני חלקיו מושלם.

ובכן לי נאה לברכו בכאן, שבעבור חיזוק התורה, והפרכת והפצת התורה, אשר זכה ידידנו הדגול הנ"ל לסובב בתרומתו, תעמוד לו ולכל משפחתו הי"ו זכות התורה הקדושה, וזכות עמלי תורה, להביא ולהמשיך לו ברכת התורה, להגן סביבו אלף המגן מכל צרה וצוקה, ויאריך ימים ושנים בבריאות איתנה, בכל ההצלחות והישועות, ברוחניות ובגשמיות, עושר וכבוד מעתה ועד עולם אכ"ר.

ובצאתי את הכרך הדיני בתפלה ותחינה ובקשה בקידה ובהשתחויה, קדם מלכא עילאה קדישא, שישקיף על עמו ונחלתו לטובה, להושיעם ולהצילם מכל פגעים ומקרים רעים וקשים, ויפר עצת אויביהם ושונאיהם, ונזכה בקרוב לגאולת עולמים, ולראות בתפארת עוזו ויקר מלכותו, והיה ה' למלך על כל הארץ אמן ואמן.

הכותב והחותם לכבוד התורה ולומדיה בטהרה
הצעיר **יעקב משה הלל יצ"ו**

5 ועיין בתולדות מהר"ש ויטאל ז"ל שגדפסו בסוף שו"ת באר מים חיים (בעמוד רפ"ט) שהביא שם כותב התולדות רשימה של הלכות מחודשות השקועות בספר עץ הדעת טוב, ופלפל בהם למצוא להן סמוכות ומקורות בדברי הש"ס ושאר פוסקים ע"ש, ולפעלא טבא אמינא איישר חיליה לאורייתא.

הקדמת המו"ל במהדורה הקודמת

אודה לאל עליון שזכיתי להביא לדפוס במהדורה שניה ומתוקנת, את הספר "עץ הדעת טוב", הכולל דרושים נאים, חידושים נוראים, משולבים ברמזים וסודות נוראים, פרי צדיק עץ חיים, שיצא מתחת ידו הקדושה של המקובל האלקי רבי חיים ויטאל זכותו יגן עלינו, ארי שבחבורת תלמידי האר"י הקדוש זי"ע.

מצבת עולם לאבי מורי הרב החסיד ר' רפאל חיים ז"ל ב"ר שמחה ז"ל פרידמן, לפני ראש הקהל דמעליץ, ולאחר עלותו לארה"ק נאמן ביתו של ב"ק האדמו"ר קדוש אהרן מבעלזא זי"ע.

רבות רעות שבעה נפשו בשנות השואה האיומה, כאשר רבים מבני משפחתו ניספו על קדושת השם, ואף הוא גלה למרחקי סיביר. בשנות גלותו קידש את ה' בהליכותיו, עסק בתורה ובעבודת ה' תמימה, לא התעטר בעטרה, והתחבב על כל יודעיו ומכיריו. פזר נתן לאביונים בעין יפה ובסבר פנים יפות, הזיל מכיסו והביא לדפוס את הספר "עץ הדעת טוב", כדי לכבד את אביו הרב החסיד ר' שמחה ז"ל, שכן ספר זה היה חביב מאד בעיני אביו.

לאחר שהמהדורה הראשונה שהדפיס אבי מורי — לזכר נשמת אביו הרה"ח ר' שמחה ב"ר מתתיהו ז"ל, ואמו מרת רחל ב"ר משה יהודה ז"ל, ובניו הקדושים הי"ד — אזלה, רואה אני זכות לעצמי להביא לדפוס את הספר הקדוש במהדורה שניה לזכר אבי מורי ז"ל, שנפטר לבית עולמו ביום ג' באלול תשל"א, והובא למנוחות סמוך לציון כ"ק האדמו"ר זי"ע בהר המנוחות בירושלים. ולזכר אמי האשה הצדקנית הענדיל ע"ה בת ר' אברהם אהרן אביש ז"ל נפטרה ו' בחשון תשל"ב.

שמחה בן לא"א רפאל חיים ז"ל פרידמן

קונטרס

שנות חיים

תולדות ושבחי גאון ישראל ותפארתו, פארו והדרו
קרוש יאמר לו המקובל האלהי, מאור העולם
מרן רבינו חיים ויטאל זצוק"ל וזיע"א

הני מילי מחיי"ם, מילי מילי קתני, ליקוטי בתר ליקוטי, לצד
עילאה ימלל, ושבח דאתי ממילא, למען ילמד ליראה, כי ממנו
נקח לעבוד את השם הגדול והנורא, ימי שנותינו בהם, אך ימים
ושנו"ת חיי"ם, חיי"ם שאל ממך נתת, כי שם צוה ה' את הברכה,
חיי"ם עד העולם.

שבחין אסדר, מעט"י המדברה, אנא זעירא דמן חברייא
יעקב משה הלל יצ"ו

פה עיה"ק ירושלם תובב"א
ר"ח תמוז התשמ"ב

"שנות חיים"

תולדות ושבחי מרן הרב חיים ויטאל זצוק"ל

מחיר: 1234567

מחיר: 1234567

ובנביאי אל תרעו

בפחד ורעדה אני ניגש למלאכה אשר לפני, לרשום במלים קצרות מתולדותיו והשגותיו המופלאות של גאון ישראל ותפארתו, הודו והדרו, רב רבנן, המקובל האלהי, אשר לו דומיה תהלה, כמוהר"ר חיים ויטאל זצוק"ל וזיע"א. כי מי הוא זה ואיזה הוא מאנשי דורנו אשר ירים את ראשו להסתכל ולהביט בדמותו הטהורה והרוחנית, המופשטת ומובדלת מהשגותינו המגושמות כרחוק שמים מארץ, ומה גם לאחר שהמרחק בינינו הוא עידן ועידנין למעלה משלש מאות וחמישים שנה, וידוע ומפורסם כמה וכמה נתרחקנו מהשורש העליון, וירדנו פלאים מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, נתמעטו הלבבות ונתדרדרו הדורות באופן מבהיל, עד שבעוה"ר נתקיים בנו ומותר האדם מן הבהמה אין. וירא וחרד אנכי פן אחטא ח"ו בדמיוני הכוזב ומחשבתי המוטעית לסבור סברות אשר לא כן על ה' ועל משיחו וכל שכן לחרוט אותם בעט ברזל לדורות עולם, כי איך נוכל לסמוך על קוצר דעתנו בהכרעת והסברת דברים העומדים ברומו של עולם, התלולים בחוט השערה, כשאנו דנים אותם על פי שכל אנושי מגושם ומוגבל, על פי עדות ראייה מטושטשת ומעורפלת דרך מסך הגשם העכור אשר פרש את אבר כנפיו עלינו ומסביבנו.

וכשאני לעצמי, לא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני, ושויתי לנגדי תמיד ומימיני כל אמוט, את דברי חז"ל הקדושים, מעירי"ם ומזהירי"ם כזהר הרקיע לישרים בלבותם, ומרעישים ומרגיזים להולכי נתיבות לא סלולות וכדרך עקלקלות. וזה לשונם (זהר חדש רות ד).

רבי נתן שאל ליה לרבי יוסי ברכי חנינא יומא חד ואמר ליה, אליהו הוה ליה ברא או לאו. אמר ליה מילתא אחרא הוה ביה וכתיב: אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו (ד"ה א' ט"ז כ"ב), מאי אל תרעו, אל תעשו עצמכם רעים וחברים לנביאי, והקב"ה בחר בהם והבדילם מישראל לעבודתו, והכניסם בהיכלו, קל וחומר מי שהוא מלאך בשמים אתה שואל עליו עכ"ל.

ומי שיש לו מוח בקדקדו, ואוזן לשמוע, ועיניים לראות, ולב להבין, בודאי יזדעזע בכל אבריו מהדברים הקדושים והנוראים האמורים בספר הזהר הנ"ל, דקרי בחיל להזכיר ולהזהיר שאין לאדם שפל המדרגה להרים ראש ולפצות פה ולשון לשאול ולחקור, לדבר ולדרוש בענייניהם של גדולי עולם הקדמונים, בחושבו שכאילו עוסק בענייני חבריו וריעיו, מבני דורו וגילו — כל שכן לקבוע השערותיו ודמיוניו בעט ברזל לדורות.

ואל תשיבני שזה דוקא כשהמדובר על דכוותיה דאליהו ז"ל שהיה נביא אמת ומלאך בשמים כנזכר במאמר גופיה, משא"כ סתם חכם ורב קדמון. דכבר אמרו חכמים ז"ל "אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם, ואם ראשונים כבני אדם אנו כחמורים", שפירושו כידוע דאם אצלנו חשוב כבודן של ראשונים כמלאכים, אז אנחנו חשוכים כבני אדם, אבל אם לנו נדמה כבודן של ראשונים כערך בני אדם, אז אנחנו נחשבים כחמורים שאין בהם דעת להבחין. גם אמרו חז"ל דחכם עדיף מנביא. ואם כן כפי זה

ודאי בכלל אזהרת הזהר נכללו כל חכמי ישראל הגדולים שבכל הדורות שאסור לנו לחקור ולדרוש בענייניהם, בחשבינו שכאילו אנו עוסקים ונטפלים לענייני חברינו ואנשי גילנו, והדברים ברורים.

וכבר באו דברים אלו מפורשים בספר הי"ד להנשר הגדול (הל' ת"ת פ"ו הל' י"א) וז"ל: עון גדול הוא לבזות את החכמים או לשנאותן, לא חרבה ירושלם עד שבזו בה תלמידי חכמים, שנאמר ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו, כלומר בוזים מלמדי דבריו, וכן זה שאמרה תורה אם בחקתי תמאסו, מלמדי חקתי תמאסו, וכל המבזה החכמים אין לו חלק לעולם הבא והרי הוא בכלל כי דבר ה' בזה. ושם (בהל' י"ב): אעפ"י שהמבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא ואם באו עדים שבזהו אפילו בדברים חייב נידוי, ומנדים אותו בית דין ברבים, וקונסין אותו ליטרא זהב בכל מקום ונותנים אותה לחכם, והמבזה החכם בדברים אפילו לאחר מיתה מנדין אותו בית דין, והם מתירים אותו כשיחזור בתשובה וכו' עכ"ל עיש"ב. באופן שהחי יתן אל לבו להיות זהיר ביותר להוציא דברים מתוקנים מתחת ידו, לכבודן של חכמי ישראל, ולכבודה של התורה הקדושה.

והגם שפעמים מזדמן לפנינו איזה ענין בקורות חייהם של גדולי אומתנו ראשונים ואחרונים אשר לעיני שכלנו נראה הענין ההוא מוקשה, וקצר מצע שכלנו מלהכילו וליישבו, מכל מקום מצוה וחובה עלינו לדונם לכף זכות, כי בודאי ידעו טפי מינן, והיו זהירים ויראי ה' להפליא, הרבה והרבה יותר מאתנו, ובודאי שאין הקב"ה מביא תקלה על ידם, וכל זה אנו חייבים אפילו לגבי הירא את ה' וחושבי שמו שבדורנו וכמו שנעתיק בסמוך מפירושו של

רבנו הרמב"ם ז"ל לפרקי אבות, כל שכן כשהמדובר לגבי גאוני קמאי שקטנם עבה ממתנינו .

וז"ל הרמב"ם ז"ל שם (פ"א משנה ו'): והוי דן את כל האדם לכף זכות עניינו כשיהיה אדם שלא תדע ^{היה צדיק} בו אם צדיק הוא אם רשע, ותראהו שיעשה מעשה או יאמר דבר שאם תפרשהו על דרך אחת יהיה טוב, ואם תפרשהו על דרך אחרת יהיה רע, קח אותו על הטוב ולא תחשוב בו רע. אבל אם יהיה האדם נודע שהוא צדיק מפורסם, ובפעולות הטובות, ונראה לו פועל שכל עניינו מורים שהוא פועל רע, ואין אדם יכול להכריעו לטוב אלא בדוחק גדול, ואפשר רחוק הוא, ראוי שתקח אותו שהוא טוב אחר שיש שום צד אפשרות להיות טוב, ואין מותר לחשדו. ועל זה אמרו כל החושד בכשרים לוקה בגופו. וכן כשיהיה רשע ויתפרסמו מעשיו, ואחר כן ראינוהו שיעשה מעשה שכל ראיותיו מורות שהוא טוב, ויש בו צד אפשרות רחוק לרע, ראוי להשמר ממנו, ושלא תאמן בו שהוא טוב אחר שיש בו אפשרות לרע וכו' ודוק מינה ואוקי באתרין עכ"ל.

הוא הדין

והיחס הנכון בכגון דא ניתן ללמוד מלשונו הטהור של מרן הרי"ח טוב ז"ל בספרו רב פעלים (ח"ג בסוד ישרים סי' ז') וז"ל: ואשר שאלת ששמעת שהיה לרבנו הרש"ש ז"ל גילוי אליהו זכור לטוב ובקשת להגיד לך השערת שכלי בדבר זה איך הוא, דע כי יש אזהרה לנו מדברי הקבלה אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו, על כן אין לנו לדבר באנשים גדולים ועצומים בהשערת השכל שלנו וכו' עיש"ל באורך. ועיין עוד מ"ש בענין כעין זה מוסר השכל בהקדמתו לספר רב פעלים ח"א, דברים הראויים למי שאמרן.

וטרם אכלה לדבר אמרתי להזכיר עוד בזה מאמר המוזכר

בספר שבחי הבעש"ט ז"ל: כל מי שמספר במעשה צדיקים כאילו עוסק במעשה מרכבה עכ"ל. ולפי ענ"ד דבר גדול דיברו בזה, ויש לפרש שיחתם ולעמוד על טיב כוונתם, וזה החלי בס"ד. דבר ידוע הוא כי הצדיקים ע"י עבודתם בלימוד התורה ובקיום המצוות נעשים מרכבה להשכינה הקדושה. וכל מעשיהם ותנועותיהם מעוררים השפעות קדושות (וכמ"ש רבנו ז"ל בריש שער רוח הקודש ז"ל: דע כי בהיות האדם צדיק וחסיד ועוסק בתורה ומתפלל בכונה, ודאי הוא שאין לך דבר שאין בו ממש, כי אפילו אותו הקול היוצא ע"י הכאת המטה אינו לבטלה ח"ו וכו' אך בודאי הוא שממנו נבראים מלאכים ורוחין קדישין קיימין ועומדים וכו' עישל"ב) ומשתלשלים ויורדים על סדר המעלות ממקורם הנעלם, להשפיע שפע טוב וברכה רבה בכל העולמות, עד שבסופא דכל דרגין נעשים הם המרכבה התחתונה אשר בה מתפשט ונכלל כל הטוב ההוא. וידוע שכל אבר מרמ"ח אברים וכל גיד משס"ה גידים יש כנגדו מצוה אחת המתייחסת אליו ומתקנתו ואם כן בהיותנו מספרים אודות מעשיהם וענייניהם של צדיקים הרי אנו עוסקים ממש באותן עניינים המסוגלים והמיועדים לגרום השראת השכינה בתוכם, בבחינת ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, אשר ענין זה הנפלא הוא הנקרא בעצם "מעשה מרכבה", וכאשר ביארתי בס"ד באורך במקום אחר. ועל זה אמרתי בדרך הלצה, דכמו שאמרו בענין העסק במעשה מרכבה עצמה, שאין ללמד עניינה אלא למי שהוא חכם ומבין בדעתו וכו' וכן הזהירו שאין לסבור בה סברות על פי שכלנו וכדומה כמה אזהרות, כולהו איתנהו ג"כ בהאי נדון דידן, ואין לספר במעשיהם של צדיקים אלא מתוך כובד ראש, ביראה ובפחד ממש כעוסק במעשה מרכבה, כי הם הם המרכבה.

ובכן באתי לגלות דעתי בזה, כי כל כוונתי במה שכתבתי

בקונטרס זה משבחי הרח"ו זיע"א, וכן כל מה שכתבתי ואכתוב
 אי"ה באיזה"ו מקומ"ן ש"ל שבח"ים אחרים, הוא אך ורק לכבוד
 התורה הקדושה, מלמדיה ולומדיה, כי כבוד חכמים ינחלו,
 להגדיל תורה ולהאדירה. ועוד כי מתוך סיפור שבחם של גדולנו
 נלמד גם אננו לירא את ה' הגדול והנורא, ומהם נקח לעבוד את ה',
 את הדרך אשר נלך בה ואת המעשה אשר נעשה. מלבד התועלת
 באיזהו מקומן לדעת סדר הדורות ראשונים ואחרונים וכללי
 הפוסקים והמחברים כי הדברים נצרכים, ובכגון דא קי"ל יש סדר
 למשנה. ובכן אסיים בתפלה שאכן יצא דבר נאה ומתוקן מתחת
 ידי, והשי"ת יצילני משגיאות אכי"ר.

"בישראל גדול שמו"

(דברי פתיחה שכתב ג"ע החיד"א בספרו שה"ג בערכו של הרח"ו ז"ל)

בהיות יצירותיו של מרן הרב חיים ויטאל ז"ל בנגלות תורתנו
 הקדושה מועטות בכמותם לעומת יצירותיו הנשגבות שבתחום
 חכמת הרז, לכן אמרתי שכדאי לצרף לכאן משבחי הרח"ו הפוסק
 והדרשן, ואגב נגלגל גם משבחיו כגדול המקובלים שעל ידו
 נתפשטה תורת הקבלה לדורות שאחריו. כפי שגלה רבו הגדול,
 ורבן של כל ישראל איש האלקי הרב הקדוש יצחק לוריא זיע"א.
 והגם שדומה עלי מלאכה זו כמו הבא לרוקן מימות הים הגדול
 בחפניו, והיה מקום להאריך בעניינים אלו מאד, מ"מ לפי שעה
 אעלה על הכתב בקציר"ת האומ"ר מעט מזעיר משבחיו, ועוד
 חזון למועד. לבוא בארוכה אי"ה.

הורתו בקדושה

רבנו הרח"ו ז"ל נולד בצפת בראש חודש חשון שנת הש"ג

לאביו הרב יוסף ויטאל קאלאבריס ז"ל, סופר תפלין ידוע. וכה כתב עליו רבנו בראש ספר החזיונות וז"ל: וגם לי אני היה הוא [מרן הר"י קארו ז"ל] מזהירני בלימודי בשם המגיד הנזכר, והיה אומר, כי חצי העולם היה מתקיים בזכות אבא מארי, בזכות התפלין המפוארים שהיה הוא כותב, וחצי העולם מתקיים בזכותי עכ"ל.

ובשער הגלגולים (הק' ל"ח) כתב מורנו הרב שמואל ויטאל ז"ל בנו של רבנו אודות סבו הר' יוסף ויטאל ז"ל: אמר שמואל הואיל ואתא לידן אחוה דעי גם אני ממה שהגיד לי אבא מארי ז"ל כי שורש נפשי אני שמואל מניצוץ רבי מאיר ע"ה וכו' ועוד חידש לי כי רבי מאיר ע"ה נתגלגל בזקני ע"ה ושמו הר"ר יוסף ויטאל ז"ל סופר התפלין, ולהיות כי ר' מאיר ע"ה היה סופר גדול בדורו כנודע במשנה, לכן גם זקני הר"י הנזכר ע"ה היה סופר גדול ובקי ואומן, לא קם כמוהו. והרב הגדול האר"י זלה"ה אמר למורי אבי זלה"ה שחצי העולם היה נזון בזכות זקני ע"ה באמצעות התפלין הכשרים שהיה עושה [א"ה בריש ס' החזיונות שהבאתי לשונו לעיל כתב שכן אמר הר"י קארו בשם המגיד עי"ש. ועל פי שני עדים יקום דבר], ואח"כ נתגלגל זקני זלה"ה בי, אני הצעיר שמואל ויטאל וכו' עכ"ל עי"ש. ובשם הגדולים במע' רבנו כתב ג"ע החיד"א ז"ל שהר"י ויטאל ז"ל היה ניצוץ עזרא הסופר, ושמצא במ"א שורש ר' מאיר ונפש ר' ישבב הסופר עי"ש.

תורת חכם מקור חיים

ככל גדולי רבותינו זיע"א קיים מוהר"ו ז"ל בעצמו את פסק אבי התעודה הרמב"ם ז"ל (בהל' יסודי התורה סופ"ד הל' י"ג):

ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר, ולחם ובשר הוא לידע האסור והמותר וכיוצא בהם משאר המצות וכו' עכ"ל, שאחר שמלא כרסו בתחלה בש"ס ופוסקים ונתעסק בהויות דאביי ורבא, רק אז נכנס בפרד"ס התורה לטייל בה לארכה ולרחבה, וכמו שהעיד על כך מר בריה דרבינא כמהר"ר שמואל ויטאל זלה"ה בחיבור תשובותיו "באר מים חיים" (סי' י"ט) שאחר שהעלה זכרונם של מרן הקדוש האר"י ז"ל ותלמידו אביו הרח"ו ז"ל כתב וז"ל: אשר בתחלה מלאו כרסם מהויות דאביי ורבא לתורה ולתעודה ואח"כ נכנסו לפרדס בדרך אמת ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון בכוונות אמתיות בסוד דע את אלהי אביך ועבדהו וכו'.*)

1234567

*) ומפני גודל הנחיצות אמרתי להאריך כאן מעט בנושא זה כדי להרים מכשול מדרך עמי ולהודיע שכמנהג רבותינו ז"ל בדבר זה כן ראוי לכל מי שנגע יראת אלקים בלבו להתנהג. וראשית אגיש לשון רבינו הרח"ו ז"ל גופיה בהקדמתו הנפלאה לספר שער ההקדמות וז"ל: ואמנם אל יאמר אדם אלכה לי ואעסוק בחכמת הקבלה, מקודם שיעסוק בתורה במשנה ובתלמוד, כי כבר אמרו רבותינו ז"ל אל יכנס אדם לפרד"ס אלא אם כן מלא כרסו בבשר ויין, והרי זה דומה לנשמה, שאין לה שכר ומעשה וחשבון עד היותה מתקשרת בתוך הגוף בהיותו שלם מתוקן במצות התורה בתרי"ג מצות וכו' עכ"ל.

ובביאור למאמר חז"ל "פסיעותיו של אברהם אבינו ע"ה" (בנוסח הנדפס בסו"ס חסד לאברהם) כתב רבנו שהעוסקים בנגלה לבד, או בסוד לבד כמעט אינם מקיימים בעצמם "תורת חכם מקור חיים". וזל"ש: (לאחר שהביא שם מחלוקת רב ושמואל במסכת ברכות (פ"ט ס"א ע"א) חד אמר פרצוף היתה, וחד אמר זנב היתה כתב:) ואלו ואלו דברי אלהים חיים. ואוי לו למי שמתגאה בעצמו ומחמת שאינו יודע לתקן הענין אומר כי הם חולקים, וכן בכמה מקומות כיוצא בזה, וכמ"ש כי לא דבר רק הוא, כי אין בדברי חז"ל שום דבר לבטלה ח"ו, רק הכל אמת ואמונה. ואוי להם לבריות מעלבונה של תורה, כי גם לפי הפשט יש כח בשכל האדם להבין וליישב את המקראות לפי פשטן ולקיים דברי חז"ל בלי נפתל ועיקש, ושתי

הסברות אמת. ולא יחשבו הפשוטים כי בלבד על דרך הקבלה אפשר להעמיד (פי' ליישב) המחלוקת, כי גם על דרך הפשט הכל אמת ואמונה. כי ידעתי שיש כת שאינם רוצים להתעסק רק עד מקום שיד שכלו מגעת בפשטי התורה, ומרחיב פה ומאריך לשון על חכמת האמת, ויש מי שמתעסק בקבלה כפי דעתו בפשטי התורה (פי' שסומך על כח שכלו, ואין הדבר תלוי אלא בקבלה, איש מפי איש או מפי העליונים וכמ"ש באורך בהקדמתו לשער ההקדמות הנזכר ע"ש.) ושתי דעות אלו הם נפסדות בתכלית ההפסד. כי פשטי התורה הם כדוגמת הגוף כמ"ש במסכת חגיגה (י' ע"א): הן הן גופי תורה, לרמוז כי כל אלו הם גופי תורה, אך נגד חכמת הקבלה הם גופות לנשמות, ונמצא כי כל העוסק בזה בלתי זה כמעט אינם מקיימים בעצמם תורת חכם מקור חיים, כי אין חיים זולתי בהיות גוף ונפש יחד, וזה סוד אשר נגע אלהים בלבם וכו' עכ"ל.

וכן כתב שם וזה לשונו: כי לעולם המקרא אינו יוצא מידי פשוטו כמ"ש רז"ל בהדיא במס' שבת (ס"ג ע"א) וכל מי שמכחיש פשוטו של הכתוב הוא בודאי טועה כמ"ש לעיל שהגוף והנשמה של התורה שניהם כאחד טובים הם וזה בלא זה לא יוכל להתקיים בלי ספק וכל העוסק באחד מהם בלבד טועה בלי ספק עכ"ל.

עוד כתב שם וז"ל: וגם זה יהי פלא בעיני הפשטנים, ויחשבו שגם בזה יש בו צורה (פירוש עניינים נסתרים) ושאין הדבר כפשוטו, ולא יבינו כי הפשט והרמז הכל אחד, דוגמת הנפש עם הגוף. שזה צלם ודמות לזה, ואם היתה הנפש משונה אבריה מאברי הגוף בהכרח היה שלא יתלבשו זה בזה, וכלי גדול לא יכילהו כלי קטן ממנו, גם אם הכלי יהיה בעל קצוות וזרועות מחולקים לא יוכל להכנס תוכו כלי אחר פשוט, ואם יכנס לא יכנס בכל חלקיו, ועל דרך זה פשטי התורה צריכים להיות דומה בדומה אל נשמת התורה ופנימיותה, כי הגוף הוא צלם אל הנשמה. וגם צריך שהפנימיות יהיה דבר רוחני, שאם לא כן לא היה צריך ללבוש וכו' ואם כן מי שלא יהיה בידו הפנימיות של התורה, בלי ספק שהוא יטעה בפשוטה (ע"י מ"ש בהקדמתי לספר יששכר באהליך בענין זה ותר"ץ). ובמקום שלא יסבול בשכלו הפשט לפי דעתו, ואז לא יתלה החסרון וסרחון בשכלו, אלא יטיל מום בקדשים, ויאמר כי לא כן הוא, וכל זה הוא רמז ודרך צורה, אשר בעונותינו זה היתה הסיבה אל הפילוסופים להעתיק עצמן מצדי התורה ובילדי נכרים יספיקו, ובודים דברים אשר לא כן עכ"ל.

ובהיותי בזה לא יכולתי להתאפק מלהעתיק כאן מלשונו של אחד מגדולי הראשונים רבנו יוסף יעב"ץ ז"ל ממגורשי ספרד בספרו אור החיים (פ"א) להיות

דבריו בעניינינו נאמרים בטוב טעם ודעת וראויים למי שאמרם, והגם שידעתי שלא כל העתים שוות, ונשתנו פני הדברים, וכמו שהעיר שם הרב המגיה האדמו"ר רבי צבי אלימלך מדינוב ז"ל, מ"מ יסודי התורה אינם זזים ממקומן לעולם, והם מושכלות ראשונות, ודברים המוסכמים לכל הדעות, וז"ל שם: להודיע, כי אין ראוי לטייל בפרדס התורה עד ימלא תורת ה' ואהבתו, גלוי וידוע לכל יודעי דת ודין כי חכמת תורתנו הקדושה תתחלק לשני חלקים. החלק הא', ידיעת פירוש המצות על אמתתן. והחלק הב' סודות התורה. וצריך שיוקדם החלק הראשון לחלק השני קדימה הכרחית, כי מנוע להשיג החלק השני אם לא קדם ידיעת החלק הראשון, וזה יתבאר מן השכל ומדברי חכמינו ומן הכתובים.

אמנם מן השכל, כי מלכותא דרקיע כעין מלכותא דארעא, וכמו שאיש כפרי לא ימצא חן בעיני המלך להיות מאנשי סודו אם לא קדמו לו מעשים נרצים אל המלך וכו', כן הדבר בסודות התורה, כי לא יזכה אליהם אם לא קדם לו מציאות חן בעיני מלך מלכי המלכים הקב"ה, מצד עשיית המצות בלב שלם באהבה וידיעת תלמודם. וז"ש אדון הנביאים אף נא מצאתי חן בעיניך הודיעני נא את דרכיך וכו' והחושב להגיע או להשיג ידיעת החלק השני קודם החלק הראשון גדול עונו מנשוא. כי אם המלך נתן לעבדיו שני ספרים ואמר להם התבוננו בראשון כל תכלית ההבנה והזהירם על כך באזהרות גדולות, ועל השני צוה השמרם לכם פתוח אותו ונגוע בקצהו עד אמרי אליכם תפתחוהו והתבוננו בו, והם עשו להיפך ושלחו יד באותו ספר השני והראשון הניחוהו בקרן זווית, ולא ראוהו ולא ידעו מה הוא, אין ספק שחייבו את ראשם למלך, כן אנחנו נצטוינו מפי מלך מלכי המלכים הקב"ה להתבונן בתלמוד מצותיו, ולמדתם אותם וכו', ושגגתם לבניך ודברת בם וכו', ואחר זה אם נמצא חן בעיניו הוא יגלה לנו ענין הספר השני, ואנחנו עושים להיפך כי החלק אשר נצטוינו בו, רחוק מכליותינו וממחשבותינו, והחלק אשר הוזהרנו עליו לבלתי נגוע בקצהו אנחנו מתפקדים וחושבים מחשבות בשכלינו הקל מבלתי שום תענית ותפלה להשיג שיגלה לנו סודות כאשר עשה אדון הנביאים אם נא מצאתי חן וכו', עישל"ב. וכבר כתבתי בס"ד בענין זה באורך קונטרס מיוחד בשם דרך עץ החיים הנספח לסה"ק אהבת שלום להוציא מלב הטועים בדבר משנה ותולים עצמן באילן גדול שכאילו נועדה חכמת הקבלה עבור אותם שלא הצליחו בלימוד הפשט חס שלא להזכיר, וכיעור"ש. ולמודעי אני צריך שסמוך ונראה לזמן הדפסת ספרי הנז' יצא לאור בחוברת "אור תורה" תשובתו של אחד מגאוני אחרוני זמננו, גדול בנגלה ובנסתר, בש"ס ובפוסקים, ועל הכל דעת רחבה ועמוקה לאמתה של תורה ה"ה הרה"ג המקובל כמוהר"ר מצליח מאוזו

זצוק"ל, העוסקת בנושא זה, ואמרתי להעתיק מדב"ק כאן, כדי לחזק את דברינו ולהורות נתן שכן הוא דעת גדולי זמננו כדברינו בס"ד.

וז"ל שם בסוף התשובה: והנה דע וכו' אל תחשוב שאין צריך להתלמד חכמת העיון, דהיינו שיהיה עיונו זך ונקי וברור מבלי סיג להבין הדברים בהבנה ברורה ואמיתית, וכ"ש ללמוד בלעדי זה חכמת הקבלה, חלילה חלילה! כי באמת בלעדי העיון לא יוכל האדם להרים את ידו ואת רגלו בשום דבר שבעולם, וכ"ש בדברים העומדים ברומו של עולם אשר הטעות בהם היא כפירה ח"ו ועון רב וגדול ב"מ. ומי שאינו מעיין עליו נאמר הכסיל בחשך הולך, חשך ולא אור, והוא מוסיף וגורע ומחלף, ומקרב הרחוקים ומרחק הקרובים ותלי תניא בדלא תניא, וכהנה וכהנה נכשל בכמה וכמה חבילות של טעויות ושגגות כמאן דלא חלי ולא מרגיש מפני קוצר ידיעתו וכו', כי חכמת העיון הוא כלי האומנות אשר בה יוציא האומן כלי למעשהו וכו'. ולכן מי שבאמת יודע בעצמו שאינו מעיין, אל יהרוס לעלות ההרה ללמוד חכמת הקבלה, וכשם שיש שכר על הדרישה למי שראוי לה, כך הוא יטול שכר על הפרישה, ודיו ללמוד ספרי מוסר וכדומה, ואל יבוא לגשת אל הקדש, פן ואולי ב"מ ח"ו יהיה בא לתקן ונמצא מקלקל חלילה חלילה, וכו' ואל תאמין בדברי הטועים האומרים שחכמה זו אינה צריכה עיון, ונתלים בדברי רבינו [הרח"ו] ז"ל שהבאתי למעלה שכתב שמי שמבין מעצמו שהוא קשה העיון וטורח בו זמן הרבה וכו' טוב לו שיעסוק בתורה עצמה בדינין ובמדרשים ובסודות ע"כ. וכ"כ מזה בהקדמתו לשער ההקדמות וכו' ומה אשיב על זה מה נדבר ומה נצטדק האלהים וכו' רק אומר כי על זה וכיוצא בו נאמר הרוצה ליחנק יתלה עצמו באילן גדול, ולא אאמין שיאמר זה מי שהוא מקובל אמתי וכו' וכו' ולכן צריך האדם לעסוק בתחלה בחכמת העיון עד אשר יהיה קולע אל השערה ולא יחטיא המטרה, ותהיה הבנתו ברורה ונכונה ומבלי שיבושים וטעויות, ואז יבוא אל הקודש ללמוד בחכמת הקבלה וכו' עכ"ל עיש"ב.

ודע כי מ"ש הרה"ג מהר"מ מאזוז ז"ל: ומה אשיב על זה מה נדבר ומה נצטדק וכו'. זיכני הקב"ה להשיב בטוב טעם ודעת ובריוח גדול בס"ד, ולהעמיד דברי מרן הרח"ו ז"ל על מקומן ובטוב כוונתן על פי חבילות ראיות מדברי עצמו וכידוע שדברי תורה עניים במקום א' ועשירים במקום אחר, וכאן הבאתי קצת ממה שנתחדש אצלי מאז שיצא לאור ספרי הנזכר וקבעתי הדברים בכאן להיות הדברים נוגעים וקרובים לעצם מהותו של רבינו הרח"ו ז"ל וכנזכר שעל פי שיטה זו נהג ונתגדל, ובפרט שכפי שנשמע יש נכשלים במושכלות ראשונות אלו, והוא רחום יכפר עון.